

ЕКЗОГЕННА ДЕРИВАЦІЯ ЯК ЕКСПОНЕНТ АНІЗОТРОПІЇ СЛОВОТВІРНОЇ МАКРОСИСТЕМИ: ЕВОЛЮЦІЙНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР

EXOGENOUS DERIVATION AS AN EXPONENT OF THE ANISOTROPY OF THE GERMAN WORD-FORMATION MACROSYSTEM: EVOLUTIONARY SYNERGETIC MEASUREMENT

Щигло Л.В.,

orcid.org/0000-0002-9441-6175

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету

Золотова С.Г.,

orcid.org/0000-0003-1739-8652

старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

Морозова І.А.,

orcid.org/0000-0002-1583-8784

старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

У статті з позицій еволюційної лінгвістичної синергетики розглядається явище екзогенної деривації як експонент анізотропії словотвірної макросистеми німецької мови. Доводиться, що запозичення словотворчих компонентів та подальше їх використання в мові-реципієнті як конструювального базису для утворення нових одиниць є важливим показником ступеня іншомовного впливу як на німецьку мову загалом, так і на її словотвірну систему зокрема.

Ключові слова: еволюційна лінгвосинергетика, іншомовний вплив, іншомовний словотворчий компонент, словотвірна система, мова-реципієнт, німецька мова.

В статье с позиций эволюционной лингвистической синергетики рассматривается явление экзогенной деривации как экспонент анизотропии словообразовательной макросистемы немецкого языка. Доказывается, что заимствование словообразовательных компонентов и дальнейшее их использование в языке-реципиенте как конструирующего базиса для образования новых единиц является важным показателем степени иноязычного влияния как на немецкий язык в целом, так и на его словообразовательную систему в частности.

Ключевые слова: эволюционная лингвосинергетика, иноязычное влияние, иноязычный словообразовательный компонент, словообразовательная система, язык-реципиент, немецкий язык.

The given article focuses on the phenomenon of exogenous derivation as an exponent of the anisotropy of the German word-formation macrosystem from the standpoint of evolutionary linguistic synergetics. It is proved that borrowed word-formation components and their further use in the recipient language as a constructive basis for the new units formation is an important indicator of the degree of the foreign language influence both on the German language in general and on its word-formation system in particular.

Key words: evolutionary linguistic synergetics, foreign language influence, foreign language word-formation component, word-formation system, recipient language, German language.

«За кожним словом стоїть цілий світ»

Генріх Белль

«Fremdwörter sind die Gastarbeiter der Sprache»

Wolfram Weidner

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мова як багатовимірна, динамічна, відкрита система перебуває у стані безперервних змін. Яким чином змінюється мова? Як відбуваються зміни? Які сили впливають на процес мовних змін? Ці питання є склад-

ними та остаточно не з'ясованими. Історична змінність мови є її істотною ознакою, внутрішньою властивістю, і, як слушно зазначає відомий американський лінгвіст, фахівець із порівняльно-історичного мовознавства Лайл Кемпбелл, мовні зміни – це «факт життя, <...> добре чи погано – вони просто є» [20].

Методологічне оновлення лінгвістики, засноване на міждисциплінарному підході до об'єкта вивчення з урахуванням новітніх досягнень в області природознавства, дозволяє значно розширити дослідницький простір і збагачує науку про мову новими прийомами і методами наукового

аналізу. На думку А.Д. Білової, «період «чистої лінгвістики», що не виходила за межі мовного середовища, підходить до завершення, уступаючи місце «лінгвістичній експансії»: аналізуючи складні механізми функціонування природних мов, які підлягають впливу екстралінгвальних чинників, лінгвістика буде вимушеною вторгтися в «життєвий простір» інших наук» [1, с. 264]. Синтез синергетики і лінгвістики є взаємовигідним, оскільки синергетика розширює сферу релевантності своїх ідей та принципів, а лінгвістика набуває нової методології, що уможлиблює «висвітлення глибинних процесів у системно-структурній організації мови, які сприяють її динамізму, гнучкості та зрештою самоорганізації на якісно іншому рівні» [6, с. 163]. Лінгвосинергетика є «трансдисциплінарною мережевою структурою науки, де лінгвістичне знання варіюється в залежності від обраної наукової перспективи, а інше релевантне знання об'єднується на основі еволюційно-синергетичних принципів» [2, с. 9]. Еволюційна лінгвістична синергетика або еволюційна лінгвосинергетика вбачається нами ще одним прийнятним методологічним підходом до вивчення історичної динаміки мовної системи та її підсистем у якісно новому дослідницькому ракурсі. Предмет еволюційної лінгвістичної синергетики становить феномен самоорганізації структур у цілісному циклі розвитку мовної системи впродовж її історично засвідченої та реконструйованої історії в сукупності одиниць, процесів та залежностей між ними. Основне завдання зазначеної теорії полягає в розкритті внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на еволюційні процеси, що відбуваються в мовній системі загалом та її підсистемах зокрема [19, с. 87].

Одним із зовнішніх чинників, здатних спровокувати зміни в окремій підсистемі мови або в системі мови загалом, є міжмовні контакти і властивий їм процес запозичення [8, с. 73]. Іншомовні елементи мають значний вплив на процес деривації різних європейських мов, зокрема й німецької: за їх участю утворюються як спеціальні термінологічні лексеми, так і нові загальноживані слова. Невипадково дериваційні морфеми, що трапляються в різних мовах, номінують як «євроморфеми» або «інтерморфеми», а словотвір за допомогою іншомовних елементів або без їх участі називають, відповідно, екзогенним або ендегенним словотвором [23; 31]. Зауважимо, що концепти «екзогенний» / «ендегенний» як терміни медичної психології та психіатрії відомі з кінця XIX ст.; екзогенний, тобто той, що виникає

внаслідок впливу зовнішніх чинників, а ендегенний – той, що виникає, розвивається внаслідок внутрішніх причин. У мовознавстві під ендегенними зазвичай розуміють явища, процеси, зумовлені внутрішніми елементами та причинами, під екзогенними – зовнішніми причинами [4, с. 512].

Тож **актуальність нашої розвідки** зумовлена необхідністю досліджень екзогенної деривації як особливої системи словотвору німецької мови, а також відсутністю цілісних студій зазначеного явища з позицій міждисциплінарної парадигми наукового пізнання – синергетичної, що розширює дослідницьке поле та збагачує вчення про словотвір новими прийомами та методами наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як засвідчують дослідження, проблеми, пов'язані із співіснуванням у німецькій мові двох словотвірних систем, власне німецької та екзогенної (exogene Wortbildung), все частіше привертають увагу лінгвістів, оскільки саме цей аспект не лише визначає специфіку німецького словотвору, а й характеризує німецьку мову загалом як результат взаємопроникнення і в той самий час протидії традиційної, автохтонної та екзогенної, привнесеної, складових частин [11, с. 61].

Постановка завдання. Метою нашого студіювання є розгляд у контексті еволюційно-синергетичного підходу процесу запозичення словотвірних компонентів як впливу зовнішнього параметра (тобто середовища) на систему словотвору. Основне завдання розвідки полягає в інтерпретації входження іншомовного словотвірочного компонента в нову для нього упорядковану, самоорганізаційну словотвірну систему, під яку цей компонент повинен підлаштуватися відповідно до чинних параметрів керування даної системи, тобто асимілюватися.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запозичення слів однієї мови іншою є природним і закономірним результатом мовної взаємодії у процесі історичного розвитку будь-якої мови, зокрема й німецької [10]. Як відомо, кожні триста років німецька мова змінює форму свого існування та переходить на новий шлях історичного розвитку. За традиційною історичною періодизацією німецької мови, що набула великого поширення через можливість відображення основних етапів розвитку літературної німецької мови, виокремлюються 4 періоди:

- 1) давньовісньонімецький період (althochdeutsch) з 770 до 1050 р.;
- 2) середньовісньонімецький період (mittelhochdeutsch) – з 1050 до 1350 р.;

3) ранньовісхньонімецький період (frühneuhochdeutsch) – з 1350 до 1650 р.;

4) нововісхньонімецький період (neuhochdeutsch) – з 1650 р. до сьогодні [15, с. 29].

Варто зауважити, що зазначені еволюційні етапи формувались в умовах наслідування більш розвиненим мовам (мовам-стандартам), однією з яких упродовж багатьох століть була канонічна латина [14, с. 4]. З 1950 р. такою мовою є САБА – стандартна американсько-британська англійська, яка широко поширилася у світі завдяки гегемоніальному впливу Великобританії та США. Зміни, що спостерігаються в системі сучасної німецької мови під впливом САБА, настільки значні, що це спонукає окремих німецьких дослідників говорити про утворення нової формації в історії німецької мови – «новоанглонімецької» [22]. Деякі германісти взагалі ставлять під сумнів правомірність вживання атрибута «німецька» й говорять про розвиток якоїсь «культурної мови» з високим ступенем метаморфічності на території Німеччини [27, с. 425–435].

Перш ніж перейдемо до розгляду причин та шляхів проникнення запозичених дериваційних компонентів у систему словотвору німецької мови в історичній ретроспективі, зупинемося на понятті *анізотропія*, яке ми використовуємо в контексті нашого дослідження. *Анізотропія* – (від грец. ἄνισος – нерівний, неоднаковий та грец. τροπή напрям) – відмінність властивостей середовища в різних напрямках (на відміну від *ізотропії*). Щодо одних властивостей середовище може бути *ізотропним*, щодо інших – *анізотропним*. Може різнитися також *ступінь анізотропії*. Це явище характерне для показника заломлення світла, діелектричної сталої, теплопровідності, магнітних властивостей кристалів, проникності порід тощо субстанції [3]. Анізотропія базується на просторовій упорядкованості структури тієї чи іншої субстанції [9, с. 131]. Зазначений термін широко вживається в матеріалознавстві. Філософська наука оперує словосполученням «анізотропія часу» для виявлення існування незворотніх процесів. У філології цей термін застосовують у зв'язку з дослідженням динаміки семантики слова, зауважуючи, що у слові поєднуються дві тенденції: одна – до статичності та ізотропії, інша – до динамічності та анізотропії [18, с. 13]. Перша є відображенням мовного коду, а друга – прагненням до його постійного оновлення внаслідок розширення пізнання як рушійної сили прогресу.

Висвітлення факторів впливу на мовну систему з боку зовнішнього середовища, а також

вивчення ступеня цього впливу на різні підсистеми англійської мови дозволили одеській дослідниці-лінгвосинергетику Т.І. Домброван увести поняття анізотропії мовної системи, яка потрактовує її як «скалярну спроможність мовної системи протистояти (тоді ми говоримо про низький ступінь анізотропії) чи піддаватися тією чи іншою мірою впливу зовнішніх факторів (середовища) (в такому випадку говоримо про середній / високий ступінь анізотропії)» [7, с. 28–29].

Історія проникнення запозичень у німецьку мову налічує понад півтори тисячі років. Першими писемними пам'ятками давніх германців були переклади з латини. Разом із перекладами мова поповнилася значною кількістю нових лексичних одиниць. Виявлення запозичених слів, що з'явилися саме внаслідок перекладацької діяльності, являє деяку складність, оскільки ще до створення писемної мови германців мали місце тісні усні контакти з іншими народами, наприклад, із кельтами, і відповідно, багато кельтських запозичень, що трапляються в перекладах, могли вже міцно закріпитися в мові останніх. Так, наприклад, дві гілhi *королівство* (суч. *Reich*) утворене від основи *rik* – *король* (кельтське *rig*), і до сьогодні спостерігається в деяких німецьких власних назвах: *Diedrich*, *Friedrich*. Зауважимо, що наші емпіричні дані не дозволяють говорити про проникнення запозичень через власні назви, втім, такої можливості виключати також не варто, а тому можна припустити, що на ранніх стадіях діакронії німецької мови мало місце запозичення словотворчого компонента таким шляхом [12, с. 27; 17, с. 10].

Зауважимо, що вплив кельтської мови не виявився настільки значним порівняно з впливом латини, запозичення з якої до сьогодні превалюють у німецькій мові, незважаючи на історико-культурні та політичні події, що відбулися в Німеччині упродовж двох тисячоліть. Утім, вплив латинської (а також грецької) мови піддається більш структурованому опису, ніж опис запозичень із кельтської мови. Ймовірно, основною причиною є те, що запозичення з латини увійшли до лексики германців незадовго до появи їх писемності і не встигли до кінця асимілюватися [12, с. 27–28].

Першими запозиченнями з латини були топоніми, іноді утворені від власних назв. Зазвичай це були назви міст по Рейну, які й зараз зберігають колишні, старовинні назви. Такі оніменовані назви знаходимо в перекладних текстах, а саме топоніми, що закінчуються в кельтській на *-acon/-iacon* (лат. *-acum/-iacum*): *Bacharach* (*Bacariacum*),

Gressenich (Gratinicum) тощо. Трапляються і випадки часткового калькування назв: так, наприклад, кельтське *dunum* іноді замінювалося німецьким (хоча і кельтського походження) *burg* (Ladenburg < Lobodenburg < Lopodunum). Топоніміка свідчить і про те, що на ранніх стадіях розвитку німецької мови вже існувало гібридне словотворення. Так, назва річки Salzach перекладається як «солоня вода», де перший компонент є німецьким, а другий – запозичений із латини (пор. lat. aqua) [12, с. 28].

Доказом культурної переваги римлян було й те, що в перекладах трапляється лексика з різних сфер життєдіяльності: пор.: Zoll < lat.vul. tolonium, Anker < lat. ancora, Mauer < lat. muri, Wein – lat. vinum, Most < lat. mustum), Rettich < lat. radicem), Mergel < lat. margila, Bischof < gr.-lat. aipiskaupus). Найчастіше запозичення з латини не були власне латинського походження, деякі з них і в латинській були запозичені із грецької, тобто вже на ранніх стадіях можна було говорити про інтернаціоналізацію як лексичного складу німецької мови, так і словотворчих ресурсів [12, с. 29].

Із V ст. на німецьких землях усе більшого поширення набуває християнство, виникають перші монастирі, отже, зростає роль латини як у мові духовенства, так і в мові вчених-ченців. Варто зазначити, що під час перекладу латинських релігійних текстів німецькою мовою з'являються перші кальки (Lehnübersetzungen): *com-passio* – Mitleid, *miseri-cors* – ahd. arma-herzi. Це свідчить про зародження аналітичного підходу до процесу запозичення: для запозичених «реалій» за допомогою наявних словотворчих засобів створюється власне німецьке слово. До багатьох латинських слів, використаних, наприклад, у Біблії, були підібрані німецькі еквіваленти (пор. dominus – Herr) [24, с. 45].

У середній період розвитку німецької мови спостерігається тісний контакт між німецькою і французькою мовами, причиною якого були як особисті контакти німецької знаті із французьким дворянством (наприклад, династичні шлюби), так і торговельні відносини, – звідси виникає потреба в номінації нових реалій. Із французьких запозичень (*partie*, *melodie* тощо) у німецьку мову переходить суфікс *-ie* (*jagerie*, *zouberie*). Після процесу дифтонгізації суфікс набув сучасного вигляду *-ei*, а від лексем із цим суфіксом утворилися дієслова (пор. *prophezeien*) [12, с. 30]. Подібна доля спіткала й романське дієслівне закінчення *-ier*, яке в німецькій мові набуло форми *-ieren*. Поступово й інші запозичені з романських мов

дієслова отримали в німецькій цей суфікс (пор., *dictare* > *diktieren*, *regere* > *regieren*). Згодом суфікс *-ier* почав приєднуватися і до німецьких основ (*halbieren*, *stolzieren*). У середні віки в німецьку мову проникає ще один романський суфікс *-teit* (*-tet*): наприклад, у романі «Трістан» Готфріда Страсбурзького вживається лексема *môraliteit* (afz. *moraliteit*) [12, с. 30–31].

Наступним важливим етапом проникнення запозичень у німецьку мову є епоха Ренесансу (Відродження). Загалом можна констатувати, що, починаючи з епохи Відродження, епохи розквіту гуманізму і Реформації, ми повертаємося до стародавнього світу – до постулатів Давньої Греції і перших століть християнства. Відповідно, саме давньогрецька мова і латина стають у цей час основними мовами-донорами. Разом із цим підкреслимо, що ми, як і деякі вчені-лінгвісти, не погоджуємося з гіпотезою про вплив у певний період розвитку мови лише однієї мови-донора; подібний погляд спрощує реальну ситуацію. Так, привілейований стан латини і давньогрецької мови, характерний для епохи Ренесансу (Відродження), не передбачає тотального припинення впливу італійської, французької та слов'янських мов – усі ці процеси відбувалися паралельно і по-різному в різних німецькомовних областях [12, с. 32]. До того ж новий імпульс для розвитку одержує й німецька мова, що пов'язано, насамперед, із перекладацькою діяльністю Мартіна Лютера й багатьох інших філософів та богословів Середньовіччя. До кінця XIX ст. німецька мова перебувала в площині впливу одних і тих самих мов-донорів. Тому навряд чи можна визначити закінчення впливу латини і давньогрецької та початок превалювання французької мови, можна лише зазначити основні причини цього явища; водночас, як показує кількісний аналіз прикладів із перекладів, більшість запозичень із французької мови потрапили в німецьку мову лише в XVIII ст., а не в XVII ст., яке вчені вважають епогеєм розвитку Франції як у політичному, так і в культурному вимірі. Німецький історик-мовознавець П. фон Поленц пояснює цей феномен через «штандарт моди» в німецькій мові на французьку вимову: це було не запозичення французької вимови, а особлива манера вимовляти слова, яка полегшувала процес входження французьких слів у німецьку мову [29, с. 90]. У перекладах цього періоду спостерігається використання запозичених французьких компонентів, наприклад, суфіксів *-ität*, *-ismus*, префіксів *de-*, *in-*, *re-*). У цей самий час у німецькій мові з'являється перший запозичений частотний

компонент *-therm*, який успішно функціонує як перед основою, так і після неї [29, с. 98].

Отже, зважаючи на вищесказане, можемо стверджувати, що до першої половини XIX ст., як засвідчує словниковий склад німецької мови і перекладна література, основними запозиченнями були саме латинізми, елінізми та галіцизми, які принесли із собою нові морфеми, що відхиляються від автохтонної німецької морфологічної системи, а отже, нові словотворчі компоненти [26, с. 49].

Німецька мовна ситуація починаючи із XIX століття і до сьогодні характеризується активним впливом англійської мови, оскільки це пов'язано, насамперед, із її домінуванням як мови-донора. Утім, було б неправильно думати, що англійські лексичні одиниці та словотворчі компоненти починають проникати в німецьку мову лише внаслідок рапидового розвитку англійських країн та їх науково-технічного домінування в усьому світі. Процес проникнення англіцизмів у німецьку мову почався значно раніше, ще в середні віки, і не був безперервним [12, с. 35], як це висвітлюється в працях деяких учених [5, с. 124]. До того ж варто зазначити, що до XVII ст. запозичення з англійської мови стосувалися в основному сфери зовнішньої торгівлі і судноплавства: більшість англіцизмів прийшли в німецьку мову завдяки діяльності ганзейських купців у Лондоні (пор.: Dock, Lotse, Pier, Plantation), а також унаслідок першої у світі буржуазної революції (пор.: Akte, Komitee, Parlament) [12, с. 36; 32, S. 9–24; 25]. Англіцизми в німецькій мові зазначеного періоду не відрізнялися систематичним превалюванням. Варто підкреслити, що значна кількість англіцизмів увійшла до словникового складу німецької мови лише після 1825 р., коли була відкрита перша залізниця як показник технічного прогресу Англії. Як зазначає Ю.В. Кобенко, виокремлюють дві хвилі проникнення англіцизмів у німецьку мову: першу відносять до XIX – початку XX ст., а другу – до часу після 1945 р., між якими спостерігаються значні відмінності в характері [13, с. 36–39]. Перша хвиля має спеціалізований характер, орієнтуючись на піднесену англійську мову, а друга – масовий, орієнтуючись на книжково-розмовний стиль. Утім, і в цьому сенсі ми, як і деякі вчені-лінгвісти, не схильні повністю поділяти думку дослідника, оскільки тут доцільніше розмірковувати насамперед про екстралінгвальні зміни, що відбулися у світовому просторі: в кінці XIX – початку XX ст. засоби масової інформації, технічний прогрес, спортивні досягнення – все це було долею обмеженої частини суспільства, в той

час як сьогодні внаслідок глобалізації зазначені сфери є широко дискутованими представниками різних суспільних класів [12, с. 36]. Крім того, в наш час англійська мова є мовою-донором не лише щодо німецької, а й щодо інших європейських мов, тобто є джерелом інтернаціоналізмів [32, с. 23; 25].

Новою хвилею запозичень з англійської мови став період після 1945 р., пов'язаний спочатку з політичним, а потім із технічним домінуванням Сполучених Штатів і Великобританії. Цей процес триває і на початку XXI ст., вирізняється масовим входженням запозичених та іншомовних слів, а з ними – й компонентів у систему німецького словотвору.

Важливим показником в аспекті взаємодії процесів словотвору та запозичення новітнього періоду розвитку німецької мови є масив дієслів та дієслівних одиниць. Шляхом запозичення нових непохідних дієслів, таких як *chatten, mailen, mobben, scrollen, taggen* тощо [28; 30], німецька мова поповнюється великою кількістю непохідних дієслівних основ, що в подальшому можуть служити потенціальним базисом для продукування похідних дієслів та дієслівних одиниць із першими частотними компонентами. До того ж із боку мови-донора (тобто англійської) можуть надходити як прості, так і фразові дієслова. Як показує аналіз неолексем, саме дієслова з непохідними запозиченими основами виявляють високу активність у німецькій дієслівній деривації. Одночасно зауважимо, що непохідні дієслова з англійськими основами можуть з'являтися не лише шляхом безпосереднього запозичення, але й за допомогою конверсії від основ відповідних іменників у німецькій мові.

Основи непохідних дієслів англійського походження вирізняються активністю в утворенні похідних дієслів шляхом префіксації (*mailen* → *ermailen*) та продукування дієслівних одиниць із першими частотними компонентами (*zappen* → *herumzappen*). Валентнісних обмежень, пов'язаних зі статусом англіцизмів, не спостерігається [33, с. 77].

У багатьох випадках словотвір служить із точки зору семантики для позначення інтенсифікації дії або для пояснення позначуваної дії. До того ж словотвірні моделі за участю перших частотних компонентів використовуються значно частіше, ніж префіксація, наприклад: *googeln – abgoogeln, angoogeln, ausgoogeln, begoogeln, durchgoogeln, ergoogeln, nachgoogeln; scrollen – durchscrollen, herunterscrollen, weiterscrollen; spraysen – anspraysen, bespraysen,*

einsprachen, versprachen; stylen – durchstylen, hochstylen, überstylen, umstylen, wegstylen.

Запозичення англійських фразових дієслів найчастіше супроводжується частковою субституцією компонентів автохтонними німецькими першими частотними компонентами: *to space out → abspacen, to pop up → aufpoppen*. Утім, деякі випадки викликають сумніви в тому, чи дійсно дієслово в німецькій мові виникло шляхом запозичення й часткової субституції, чи має місце полігенезис, або ж синонімічне дієслово в німецькій мові зумовило появу нового утворення за аналогією, як, можливо, це має місце в парах *abspacen – abheben, besprachen – besprühen* [16, с. 169].

Похідні префіксальні дієслова та дієслівні одиниці відіграють домінуючу роль у процесі мовного кодування понятійних схем [21, с. 26]. Унаочнемо це через такі корелятивні дієслівні пари: *etwas ausmailen – etwas aussenden; etwas durchmailen – etwas (telefonisch) durchgeben; etwas einmailen – etwas eintragen/ eingeben; etwas übermailen – etwas übersenden; etwas nachmailen – (in einen Text) nachtragen* или *etwas nachschicken*. Як бачимо із прикладів, «ксеногенні» дієслівні основи ніякою мірою не встановлюють обмежень на функціонування віддієслівних новотворів [16, там само16, с. 170].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. У VIII–XI століттях починається становлення словотвірної системи німецької мови, що пов'язано з появою перших німецьких похідних. Утім, необхідно зазначити, що словотвірна система VIII–XI ст. майже не мала власних словотвірних моделей та словотворчих засобів, оскільки давньоверхньонімецька мова відчувала значний вплив грецької і латинської мов, із яких запозичувала словотвірні компоненти. Унаслідок цього більшість словотвірних моделей та словотворчих засобів зазначеного періоду є кальками з латинської або грецької мов, що не дозволяло розвива-

тися власне німецьким словотворчим ресурсам. В епоху Ренесансу у систему словотвору проникають словотвірні компоненти з французької мови, а вже з XIX ст. джерелом поповнення словотвірної системи німецької новими словотворчими компонентами стала англійська мова. Вона продовжує впливати на німецьку мову й сьогодні.

Іншомовні впливи є одним із важливих зовнішніх чинників історичного розвитку словотвірної системи німецької мови. Використане в розвідці поняття «анізотропія» для виявлення скалярної характеристики стійкості словотвірної системи німецької мови до впливу ззовні дозволило визначити високий ступінь її анізотропії, що пояснює наявність своєрідних специфічних взаємовідношень між компонентами цього рівня мовної системи. Зокрема, високий ступінь анізотропії словотвірної системи німецької мови зумовлений «кластерним типом когезії» (за Т.І. Домброван) як наслідок формально-морфологічної та семантичної комбінаторики між словотворчими компонентами, що говорить про нелінійність словотвору та дозволяє розглядати його як мережеву безмасштабну структуру. Відкритість кластерів, полівекторність їх розгортання говорить про динамічність системи словотвору, тобто її здатність приймати нові компоненти (в такий спосіб розширювати межі кластерів), усувати застарілі і/або замінити старі компоненти новими.

Отже, у процесі історичного розвитку словотвірна система німецької мови перебуває під значним іншомовним впливом, характеризується високим ступенем анізотропії. Іншомовні словотвірні компоненти як невід'ємний сегмент нової системи набувають рівноправного статусу поряд з автохтонними, що є свідченням самоорганізації складної, відкритої, нелінійної, динамічної, еволюціонуючої системи, виявом її синергетичної природи.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі анізотропних властивостей словотвору на емпіричному матеріалі інших германських мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев, 2003. 300 с.
2. Бронник Л.В. Языковая динамика в дискурсе: когнитивно-синергетический поход : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : специальность 10.02.19 «Теория языка». Москва, 2012. 42 с.
3. Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Анізотропія>.
4. Гатауллин Р.Г. К проблеме морфемы „-itis“ в современной немецкой дериватологии. *Вестник Башкирского университета. Филология и Искусствоведение*. 2015. Т. 20. № 2. С. 512.
5. Гусева Е.А., Ольшанский И.Г. Лексикология. Современный немецкий язык. Москва, 2005. 416 с.
6. Домброван Т.І. Діахронічна лінгвосинергетика: статус, задачі та основний понятійний і термінологічний апарат. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2011. Вип. 9. С. 162–168.
7. Домброван Т.І. Синергетична модель розвитку англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2013. 40 с.

8. Домброван Т.И. Заимствование как проявление анизотропии языковой мегасистемы. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. С. 73.
9. Домброван Т.И. Кельтский след в английской антропонимии как проявление анизотропии языковой мегасистемы: лингвосинергетический аспект. *Записки з ономастики*. 2014. Вип. 17. С. 127–133.
10. Дундїй П.Н. Англійські лексичні та термінологічні запозичення в німецькій мові. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Lingv/2009_3/Dundiyy (дата звернення : 13.03. 2019).
11. Жилюк С.А. Экзогенное словообразование как особая система в немецком языке. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2. Языкознание*. 2014. С. № 2(21). С. 61.
12. Жилюк С.А. Использование заимствований в системе немецкого языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Санкт Петербург, 2015. 231 с.
13. Кобенко Ю.В. «Волны» англоязычных заимствований в истории немецкого языка. *Вестник Томского государственного университета*. 2007. № 298. С. 36–39.
14. Кобенко Ю.В. Метагlossная параметрология эволюционной динамики немецкого языка с 1950 года: онтологический, лингвисторический и лингвосоциологический аспекты. Томск : Изд-во Томского политехнического университета совместно с издательством ИЧА «КИТ», 2009. 258 с.
15. Москальская О.И. История немецкого языка. Москва, 1985. 165 с.
16. Никитина О.А. Образование производных слов от основ заимствованных лексических единиц в немецком языке новейшего периода. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки*. Выпуск № 6(101). Т. 9. Белгород : Изд-во НИУ «БелГУ», 2011. С. 168–176.
17. Патрушев А.И. Германская история. Москва, 2003. 256 с.
18. Тураева З.Я. Язык и социальное взаимодействие. *Язык в логике времени: наследие, традиции, перспективы*. Вып. XX. Санкт-Петербург : Политехника-сервис, 2011. С. 9–28.
19. Щигло Л.В. Мова як об'єкт синергетичного вивчення. *Наука и инновации в современном мире: философия, литература и лингвистика, культура и искусство, архитектура и строительство, история*. Одесса, 2017. С. 81–89.
20. Campbell Lyle. *Historical Linguistics: An Introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1998. 452 p.
21. Eichinger L. M. Weltansicht in Wörtern. Vom Zweck und Nutzen verbaler Wortbildung. *Šimečková A., Vachková M. (Hg.). Wortbildung, Theorie und Anwendung*. Praha: Karolinum, 1997. S. 24–41.
22. Eichhoff-Cyrus K., Hoberg R. (Hrsg.) Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall? Thema: Deutsch. Bd. 1. Mannheim, 2000. 344 S.
23. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 4., völlig neu bearbeitete Auflage. Walter de Gruyter Tübingen, 2012. S. 239–240.
24. Heller K. Das Fremdwort in der deutschen Sprache der Gegenwart: Untersuchungen im Bereich der Gebrauchssprache. Leipzig, 1966. S. 45.
25. Hendlmeier W. Sprachpflege einst und heute. URL : http://www.variatiodelectat.com/9Sprachpflege_einst_und%20heute.pdf (Zugangsdatum :13.04.2018).
26. Munske H. Ist das Deutsche eine Mischsprache? Zur Stellung der Fremdwörter im deutschen Sprachsystem. *Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien*. Berlin ; New York, 1988. S. 49.
27. Müller R. Hoch- und Kultursprache: Konstituierung eines Systems begrifflicher Merkmale und seine sprachliche Konkretion am Beispiel des neuhochdeutschen / Linguistik jenseits des Strukturalismus. Akten des II. Ost-West-Kolloquiums in Berlin 1998. Hrsg. von Ezawa K., Kürschner W., Rensch K. H., Ringmacher M. Tübingen, 2002. S. 425–435.
28. Neuer Wortschatz: Neologismen der 90er Jahre im Deutschen : словарь / von Dieter Herberg; Michael Kinne; Doris Steffens. Berlin [u. a.]: de Gruyter, 2004. XXXVII. 393 S.
29. Polenz P. Deutsche Sprachgeschichte von Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Band 2. Berlin; New York : de Gruyter, 1994. S. 90–98.
30. Schmid H.-J. Englische Morphologie und Wortbildung. Eine Einführung. Berlin: Schmidt, 2005. 247 S.
31. Seifert A. Autonomie und Isonomie fremder und indigener Wortbildung: Am Beispiel ausgewählter numerativer Wortbildungseinheiten. Berlin : Frank/Timme, 2008. 416 с.
32. Viereck W. Zur Thematik und Problematik von Anglizismen im Deutschen. *Studien zum Einfluss der englischen Sprache auf das Deutsche*. Tübingen, 1980. S. 9–24.
33. Ziffonun G. Grammatische Integration jugendsprachlicher Anglizismen. *Deutschunterricht*. 2000. Heft 4. S. 69–84.